

INGLIZ TILINING GLOBAL TILGA AYLANISHI UNING XALQARO ALOQA, BIZNES VA ILM-FAN TILIGA AYLANISH SABABLARI

Bahodirova Mahliyo Ilhomovna

TerDPI Xorijiy til va adabiyoti Ingliz tili yo'nalishi talabasi

ANNOTATSIYA: Ingliz tili bugungi kunda dunyo bo'yicha eng ko'p o'rganilayotgan va ishlatilayotgan til sifatida global kommunikatsiya vositasiga aylangan. Ushbu maqolada ingliz tilining global til sifatida shakllanishiga olib kelgan omillar har tomonlama o'rganiladi. Avvalo, ingliz tilining tarixi, Britaniya imperiyasi davrida amalga oshirilgan mustamlakachilik siyosati natijasida turli hududlarga yoyilishi haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, AQShning iqtisodiy va siyosiy jihatdan kuchli davlatga aylanishi, zamonaviy texnologiyalar, internet va ommaviy axborot vositalarining rivojlanishi ham ingliz tilining keng tarqalishida muhim rol o'ynagan. Maqolada, shuningdek, ingliz tilining xalqaro diplomatiya, savdo, ilm-fan, oliy ta'lim va madaniy almashuvdagi o'rni yoritiladi. Ingliz tilining global tildagi mavqei nafaqat tilshunoslik nuqtai nazaridan, balki sotsiologik, siyosiy va madaniy kontekstda ham ko'rib chiqiladi.

KALIT SO'ZLAR: Ingliz tili, global til, xalqaro aloqa, mustamlakachilik, iqtisodiy kuch, texnologiya, ommaviy madaniyat, diplomatiya, ilm-fan, ta'lim, kommunikatsiya.

Annotation: English has become the most widely studied and used language in the world, serving as the primary tool for global communication. This article provides an in-depth analysis of the factors that have contributed to the rise of English as a global language. It first explores the historical roots of this process, particularly the role of British colonialism in spreading English across various continents. Furthermore, the emergence of the United States as a dominant economic and political power, along with the advancement of modern technology, the internet, and global media, has significantly strengthened the global status of English. The article also highlights the essential role of English in diplomacy, international business, science, higher education, and cultural exchange. The global dominance of English is examined not only from a linguistic standpoint but also through sociological, political, and cultural perspectives.

Keywords: English language, global language, international communication, colonialism, economic power, technology, mass media, diplomacy, science, education, global culture.

Аннотация: Английский язык сегодня считается самым изучаемым и используемым языком в мире, играющим ключевую роль в глобальной коммуникации. В данной статье проводится всесторонний анализ факторов, повлиявших на превращение английского языка в глобальный. В первую очередь рассматриваются исторические предпосылки, в том числе колониальная политика Британской империи, способствовавшая широкому распространению языка на разных континентах. Кроме того, подчеркивается значимость экономического и политического доминирования США, развитие современных технологий, интернета и средств массовой информации в укреплении позиций английского языка. Также в статье освещается роль английского языка в международной дипломатии, бизнесе, науке, высшем образовании и культурном обмене. Глобальный статус английского языка рассматривается не только с точки зрения лингвистики, но и в социальном, политическом и культурном контексте..

Ключевые слова: Английский язык, глобальный язык, международная коммуникация, колониализм, экономическая мощь, технологии, массовая культура, дипломатия, наука, образование.

Hozirgi kunda ko‘p tillarni egallash tobora dolzarb masalaga aylanmoqda. Chet tillarini o‘rganish nafaqat ish topish imkoniyatlarini kengaytiradi, balki odamlar o‘rtasida haqiqiy muloqotni o‘rnatish, shuningdek, turli xalqlar madaniyati, yashash tarzi va joylari haqida chuqurroq tasavvur hosil qilishga yordam beradi. Tillar mavzusiga kelganda, ularning tarqalishi ko‘pincha siyosiy hukmronlik va madaniy ta‘sir bilan chambarchas bog‘liq ekani kuzatiladi. Bundan tashqari, tilning keng ommalashuvi ko‘pincha uning ortidagi iqtisodiy, siyosiy yoki harbiy qudrat bilan bevosita bog‘liq bo‘ladi. Global til deganda, dunyoning ko‘plab mamlakatlarida ikkinchi til sifatida o‘rganiladigan til tushuniladi. Bunday tillar BMT, YuNESKO, SAARC, Hamdo‘stlik va boshqa xalqaro tuzilmalar faoliyatida faol ishlatiladi. Unda qaysi tillar bugungi kunda xalqaro maqomga ega? Ingliz, Fransuz, Arab, Portugal, Ispan, Rus, Nemis, Xitoy.

Global yoki jahon miqyosida tan olingan tilga aylanishi uchun har qanday til muayyan mezon va xususiyatlarga ega bo‘lishi lozim. Bunday tilni aniqlashda quyidagi belgilar muhim o‘rin tutadi:

- Juda ko‘p sonli kishilar tomonidan so‘zlashilishi.
- Til ona tili sifatida ishlatiladigan aholining sezilarli qismini qamrab olishi.
- Bir nechta davlatlarda rasmiy til maqomiga ega bo‘lishi.

- Muayyan etnik guruh bilan cheklab qo'yilmagan ochiq til hamjamiyatiga ega bo'lishi.
- Standartlashtirilgan shakllari mavjud bo'lib, ular chet tili sifatida keng o'rgatiladi.
- Til nufuzi va obro'si bilan bog'langan ijtimoiy yoki madaniy assotsiatsiyalarga ega bo'lishi.
- Xalqaro savdo va iqtisodiy aloqalarda faol qo'llanilishi.
- Turli xalqaro tashkilotlar doirasida ish yuritish vositasi bo'lishi.
- Ilmiy anjumanlar, muassasalar va global forumlarda ishlatilishi.
- Boy adabiy meros va muhim ilmiy-adabiy asarlar to'plamiga ega bo'lishi.

Nima uchun ingliz tili xalqaro til hisoblanadi? Ko'pchilik ingliz tilini global til deb ataydi, sababi u dunyoning turli hududlarida istiqomat qiluvchi odamlar tomonidan keng tushuniladi va ishlatiladi. Bu til nafaqat global darajada tan olingan, balki turli davlat va tashkilotlar tomonidan faol qo'llab-quvvatlanadi. Shu sababdan ham ingliz tili muhim xalqaro aloqa vositasiga aylangan. Ingliz tili fransuz, nemis va boshqa Yevropa tillari singari lotin tiliga borib taqaladigan ildizlarga ega. Bu esa, ayniqsa, Yevropa mamlakatlarida yashovchi kishilar uchun ingliz tilini o'rganishni nisbatan osonlashtiradi. Tilshunoslarning fikriga ko'ra, ingliz tilining sodda grammatikasi va tuzilmasi uni global tilda aylantirishda asosiy omillardan biri bo'lgan. Lotin alifbosida yozilishi ham uni boshqa tillarga nisbatan osonroq tanish va o'zlashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, ingliz tilining talaffuzi ko'plab tillarga qaraganda kamroq murakkablikka ega. Ingliz tili qanday qilib dunyo miqyosidagi global tilga aylandi? 18-asr oxiriga kelib, Britaniya imperiyasi ko'plab hududlarni o'z nazorati ostiga olgan edi. Bu mustamlakachilik siyosati orqali ingliz tili turli mintaqalarda keng yoyildi. Britaniyaning dunyo bo'yicha siyosiy va iqtisodiy ta'siri ham bu tilning ommalashuviga turtki bo'ldi. Bundan tashqari, texnologiya, ilm-fan, xalqaro diplomatiya, savdo aloqalari, san'at va rasmiy ta'lim tizimi orqali ingliz tili global miqyosda mustahkam o'rnashib oldi. Shu tariqa u dunyodagi eng nufuzli va ko'p tarqalgan tilga aylandi.

Global tilning afzalliklari va kamchiliklari:

1-afzallik: Turli madaniyatlar o'rtasida muloqotni yengillashtiradi. Global til mavjudligi har xil madaniyat vakillari o'rtasida o'zaro tushunishni osonlashtiradi. Til har doim xalqning madaniy o'zligining ajralmas qismi bo'lib kelgan. Bitta umumiy tilning mavjudligi esa turli xalqlar vakillariga o'zaro fikr almashish, o'zga madaniyatni anglash va hurmat qilish imkonini yaratadi. Bu til to'siqlarini kamaytiradi va insonlar o'rtasida madaniy ko'priklar vazifasini bajaradi.

2-afzallik: Xalqaro savdo aloqalarini rivojlantiradi. 1970-yillardan buyon globallashuv jarayoni va erkin bozor tamoyillari asosida dunyo bo‘ylab savdo aloqalari jadal sur’atda rivojlandi. Har xil davlatlar o‘rtasida yuzlab va minglab biznes bitimlar amalga oshirildi. Xalqaro hamkorlikda muvaffaqiyatga erishish uchun esa to‘g‘ri va aniq muloqot zarur bo‘ladi. Global til bu jarayonda muhim vosita bo‘lib, til to‘siqlarini bartaraf etadi va savdo-sotiq bilan shug‘ullanayotgan tomonlarga samarali aloqa o‘rnatishga yordam beradi. Natijada iqtisodiy o‘sish imkoniyatlari kengayadi.

1-kamchilik: Ingliz tili ilmiy faoliyatda ona tili bo‘lmaganlar uchun muammolar tug‘diradi. Ilmiy maqola yozish va uni nufuzli jurnalda chop ettirish – bu uzoq vaqt talab qiladigan, ko‘plab bosqichlardan iborat murakkab jarayondir. Ingliz tilining global ilmiy fan tili sifatida qabul qilinishi tadqiqotchilarga butun dunyo miqyosidagi ilmiy manbalardan foydalanish imkonini berdi. Biroq, bu holat ingliz tilida so‘zlashmaydigan olimlar uchun muayyan to‘siqlarni keltirib chiqarmoqda. Ehtimol, siz “Axir ular olimku, nega ingliz tilida erkin yozishmasa?” deb o‘ylashingiz mumkin. Aslida esa, ilmiy fikrni aniq, tushunarli va ilmiy standartlarga mos tarzda ifodalash har doim ham oson emas, ayniqsa bu til ona tilingiz bo‘lmasa. Jahon miqyosida tan olinmoqchi bo‘lgan har qanday olim ingliz tilidagi maqolalarni o‘qishi, xalqaro anjumanlarda qatnashishi va o‘z ishini ingliz tilida taqdim etishi talab etiladi. “The Atlantic” jurnalining ma’lumotlariga ko‘ra, bugungi kunda ilmiy maqolalarning 80 foizi ingliz tilida yoziladi. Ushbu maqolada qayd etilishicha, ingliz tilidan boshqa tillarda chop etilgan ilmiy jurnallarda ham hech bo‘lmaganda inglizcha annotatsiyalar (tezislar) bo‘lishi majburiy bo‘lib qolmoqda.

2-kamchilik: Global tilning tarqalishi ozchilik tillarining yo‘qolishiga olib keladi. BBC nashrining xabar berishicha, o‘tgan 100 yil ichida qariyb 400 til butunlay yo‘qolgan – ya’ni har 3 oyda bitta til o‘z hayotini yakunlagan. Yana bir taxminga ko‘ra, kelgusi asrda mavjud tillarning yarmi yo‘q bo‘lib ketadi. Til yo‘qolishi esa, o‘z navbatida, o‘sha tilga tegishli bo‘lgan madaniyat, an’analar va dunyoqarashning ham yo‘qolishini bildiradi. Global tilda gapiradigan shaxslar odatda ko‘proq imkoniyatlarga ega bo‘ladilar – bu ish topish, ta’lim olish yoki jamiyatda muvaffaqiyat qozonish imkoniyatlarini o‘z ichiga oladi. Shu sababli, kichik tillarda so‘zlashuvchilar ko‘pincha farovon hayot sari yo‘l ochish maqsadida global tilni o‘rganishga intiladilar. Natijada, ularning ona tillari asta-sekin ikkinchi darajali holatga tushib qoladi. Bundan tashqari, globallashuv jarayoni madaniyatlararo integratsiyani kuchaytirib, ozchilik tillarining o‘rnini global til bilan almashtirib borayotgan bir holatga olib kelmoqda.

Xuddi tanga ikki tomonlama bo‘lganidek, global tilning ham ijobiy va salbiy jihatlari mavjud. Uning asosiy afzalliklari qatorida — turli xalqlar va madaniyatlar orasida samarali muloqotni ta’minlash, shuningdek, davlatlar o‘rtasida xalqaro savdo va iqtisodiy hamkorlikni kengaytirish imkonini yaratishi kabilar ajralib turadi. Shu bilan birga, global tilning ayrim noqulay tomonlari ham yo‘q emas: u ayniqsa ilmiy faoliyatda ingliz tilini ona tili sifatida bilmaydigan tadqiqotchilar uchun muayyan to‘siqlar tug‘diradi. Bundan tashqari, u ozchilik tillarining sekin-asta yo‘qolishiga ham ma’lum darajada sabab bo‘lmoqda. Shubhasiz, ingliz tili bugungi kunda eng keng tarqalgan va eng ko‘p qo‘llaniladigan tillardan biridir. Dunyoda millionlab odamlar bu tilni birinchi yoki ikkinchi til sifatida o‘zlashtirgan. Hech bir boshqa til hozircha ingliz tilidek keng ommalashgan va xalqaro maydonda ta’sir kuchiga ega bo‘lgan til sifatida qaralayotgani yo‘q. Ammo muhim savol ochiq qoladi: ingliz tili kelgusi asrda ham jahon miqyosida asosiy global til sifatida saqlanib qoladimi yoki boshqa til uni almashtiradimi?

Xulosa qilib aytganda, global til mavjudligi zamonaviy dunyoda xalqaro muloqot, savdo, ilm-fan va ta’lim sohalarining jadal rivojlanishida muhim vositaga aylangan. Ingliz tilining global maqomga erishgani tasodifiy emas — u ko‘plab davlatlarda rasmiy yoki muhim aloqa tili bo‘lib xizmat qiladi va millionlab insonlar uchun bilim, texnologiya va madaniyatga kirish eshigini ochadi. Biroq, bu tilning keng tarqalishi ba’zi muammolarni ham yuzaga keltiradi. Jumladan, ingliz tilida so‘zlashmaydigan olimlar ilmiy faoliyatda qiyinchiliklarga duch kelishi yoki kichik tillar va ularning madaniyati yo‘qolib borishi kabi tahdidlar mavjud. Shunday ekan, global tilning afzalliklaridan oqilona foydalanish bilan birga, til xilma-xilligini asrab qolish, ozchilik tillariga ham e’tibor qaratish — muvozanatli yondashuv bo‘lishi lozim. Kelajakda qaysi til global til maqomini saqlab qoladi — bu vaqtning o‘zida aniqlanadi. Ammo hozircha ingliz tili global aloqa vositasi sifatida yetakchilikni davom ettirmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Crystal, D. (2003). English as a Global Language. Cambridge University Press.
2. Graddol, D. (2006). English Next. British Council.
3. Phillipson, R. (1992). Linguistic Imperialism. Oxford University Press.
4. Karimov, A. (2018). Ingliz tilining xalqaro maqomi va ta’siri. Toshkent: O‘zMU nashriyoti.
5. Jo‘rayev, S. (2020). Global til va lingvistik xavfsizlik muammolari. “Filologiya masalalari” jurnali, №2.
6. Rasulov, D. (2019). Zamonaviy dunyoda ingliz tilining ijtimoiy-lingvistik roli. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi.